

ALONSO DEL ARCO (1635-1704)

La Immaculada Concepció

Oli sobre tela

1,68 x 1,06 m

Dipòsit del Museu del Prado, núm. P-5317

Alonso del Arco (1635-1704), pintor situat dins del grup de l'escola pictòrica madrilenya del segle XVII, fou un fidel deixeble i seguidor d'Antonio de Pereda. La relació entre ambdós pintors, afegit al fet que Del Arco era sordmut de naixement, va comportar que se'l conegués amb el sobrenom d'*El sordillo de Pereda*. L'activitat d'Alonso del Arco oscil·la entre el tractament del gènere del retrat, la pintura històrica i la religiosa. Entre els temes preferits per l'artista podem assenyalar els retrats de sants i, especialment, la representació de la *Tota Pulchra*, motiu del quadre que actualment està situat al Paraninfo de la Universitat de Barcelona.

La iconografia que es presenta en aquest quadre és molt similar a la que Del Arco utilitzà en altres quadres de la mateixa temàtica, com la conservada a l'església de Villanueva o la que es troba en una col·lecció de Valladolid, segons cita Valdivieso.¹ Es tracta d'una representació de la Verge com a *Tota Pulchra*, iconografia de la Immaculada sorgida al Renaixement, inspirada en els atributs virginals del *Cantar de los Cantares* «*Tota pulchra es amica mea, et macula non est in te*», amb els quals se simbolitza la idea de la Verge enviada per Déu des del cel com a mitjà de redempció. Si seguim el llibre de Manuel Trens, *Iconografía de la Virgen en el arte español*,² trobarem que en aquesta representació de la Immaculada s'uneixen dues simbologies: una primera en què la verge posseeix els símbols referents a la seva puresa i una segona idea que es la de presentar de manera evident els elements de la visió de Sant Joan a Patmos referida a l'Apocalipsi: «Un gran senyal va aparèixer al cel: una dona vestida del sol, la lluna sota els seus peus, i sobre el seu cap una corona de dotze estrelles»,³ que, ajudada per sant Miquel, va vèncer el mal, simbolitzat pel drac. És a dir, a la representació de la *Tota Pulchra* s'uneixen les dues qualitats fonamentals de la Immaculada: la puresa de la Verge i el seu triomf sobre el mal.

A l'obra de Del Arco, la figura es troba al centre de la pintura i està elevada entre núvols, apareix sostinguda per angelets i els seus peus es recolzen sobre la lluna. Porta un mantell blau i una túnica blanca de plecs rectes i marcats, sota la qual s'amaguen els peus (el mantell acredita un gran domini del concepte pictòric exigint per l'època). Sota els seus peus es troba la lluna creixent, al seu voltant es veu el resplendor del sol i, sobre el cap, les dotze estrelles, seguint les pautes de la visió apocalíptica. Al fons, en un paisatge marí, destaca la *Stella Maris*. La mà esquerra de la protagonista es recolza sobre el pit, mentre que la dreta està oberta mostrant-ne la palma. El seu cap s'inclina cap al costat esquerre, amb els ulls mirant cap a baix, com a símbol d'acatament de la voluntat de Déu; idea reafirmada per la mà dreta oberta. El seu rostre és bell i angelical, amb un nas de línies clàssiques ben delineat, i emmarcat per una cabellera ondulada que cau sobre l'espatlla. Com tantes vegades succeeix, la figura assoleix un moviment a través de la torsió del cos que ve donada per la utilització de la *ponderatio*, és a dir, per una flexió de la cama dreta. La figura està envoltada per un cercle format per querubins que tenen diferents tipus de visibilitat: mentre que uns estan molt definits, altres semblen únicament esbossats, una diversitat que produeix un gran efecte de profunditat i de perspectiva aèria.

¹ VALDIVIESO, E. *Tres nuevas obras de Alonso del Arco*, BSAA, T.XXXVIII, p.537.

² TRENS, M. *Iconografía de la Virgen en el arte español*. Madrid, 1946.

³ Apocalipsi XII-I.

Als peus de la Verge s'hi troben els angelets que assoleixen un gran dinamisme a través del moviment de les mans i de la varietat de posicions. Entre les seves mans sostenen símbols de la Letania: el mirall, la fulla d'olivera i el liri. La branca d'olivera, figuració del lema *Oliva speciosa in caelum*, i el liri, *Lilium interspinas*, són dues simbologies extremes del *Cantar de los Cantares IV*, mentre que la figuració *Speculum sine macula* està treta del llibre de la Saviesa (Saviesa VII, 26). Unes atribucions que passaren a formar part de la Letania Lauretana. A primer terme hi trobem el drac, símbol del pecat, on també hi ha un àngel que l'amenaça amb el braç aixecat, una al·legoria subratllada per la poma que es troba davant del monstre. Aquesta solució es troba en altres Immaculades de Del Arco, com per exemple la que es troba al convent de Santa Maria Magdalena de Medina del Campo. Ambdues figures es troben dins d'un triangle que ajuda a crear l'espai compositiu.

Interessant també és el paisatge que es troba a la part inferior de la tela, en el qual pinzellades clares donen una lluminositat de gran efecte i brillantor. Pel que fa a la llum, aquesta no està tan pensada per construir la forma sinó que està plantejada en funció del color, que es basa en

una gamma cromàtica en la qual predominen els tons càlids i daurats, que contrasten amb el blanc i el blau dels vestits. La llum incideix en la túnica i en el rostre de la Verge i, seguint la idea de la jerarquia lumínica, el pintor hi situa la major lluminositat. El dibuix és utilitzat amb destresa en la realització del rostre i de les mans de la Immaculada, mentre que per a la resta de figures el clarobscur intervé amb més gran intensitat alhora que amb una gran justesa. En algunes zones les formes estan molt poc insinuades i la textura posseeix un caràcter nebulós i indecís, amb absència total de qualsevol factor lineal.

Actualment aquesta obra presideix el Paranif de la Universitat de Barcelona. Abans de ser exposada, en aquest espai s'hi havien anat succeint diferents representacions, la primera de les quals va ser el

retrat d'Alfons XII que l'any 1880 es va encarregar a Francesc Sans i Cabot.

(ICM)